

# ללמוד וללמד את העתיד

Passig, David (2001) *To Study and to Teach the Future*. *Journal of Jewish Education*.  
The American Council for Jewish Education. 66 (3), 41-50. (Hebrew)

## מדוע ללמוד את העתיד?

היסטוריונים אוהבים לומר שחקר העבר יכול לסייע לנו להבין את העתיד. העתידנים מסכימים לאבחנה זו ומציינים שהרעיונות שלנו ביחס לעתיד נובעים בהכרח מן העבר ולא מן העתיד עצמו, מעצם הסיבה הפשוטה שהעתיד על פי הגדרתו, מעולם לא התקיים. מה שקרה בעבר הוא מקור ההדרכה היחיד שיש לנו ביחס לעתיד להתרחש. מתוך עמדה זו נוכל אולי להגדיר את חקר העתיד מצד אחד כ"היסטוריה יישומית או בפי קורניש: "חקר העתיד ממשיך במקום שבו חקר ההיסטוריה מפסיק (Cornish 1984).

אך עתידנים אינם מסתפקים בהבנת אירועי העבר, אלא הם רוצים לנצל את הידע שרכשו כדי לפתח הבנה של אפשרויות עתידיות. לכן, מדגישים העתידנים שהעתיד (ולא העבר) הוא המוקד של פעולות בני האנוש, וכי ערך העבר טמון באפשרות השימוש בו להארת העתיד.

## כיצד נחקור את העתיד?

כיצד ניתן לנצל את העבר כדי לחקור את העתיד?

הכרת העבר לא הופכת באופן אוטומטי לידיעה של העתיד. יש ליצור את ידיעת העתיד מתוך נתונים שהושגו בעבר המשמשים כחומר גלם לעיצוב רעיונות ביחס לעתיד. בעיצוב רעיונות כאלה, אנו עושים שימוש בכמה כלים שכליים ובניסיון שלנו בשימוש בכלים אלו. כלים אלו הם מושגים ותיאוריות שפעלו עבורנו, כפי שטוען תומס קון (Thomas Kuhn 1970). בתהליכי החשיבה שלנו מעורבים גם הרצונות האישיים שלנו, מפני שאחת המטרות המרכזיות של החשיבה היא להחליט מה באמת ישיב את רצוננו כדי שנוכל לנקוט בפעולה על מנת להשיג זאת.

## תפקיד הרצונות שלנו

כך, הרצונות שלנו ממלאים תפקיד מרכזי בעיצוב הרעיונות שיש לנו ביחס לעתיד. אנו חשים רעב ומפתחים רעיונות להכנת כריך. אנו חשים חוסר מנוחה ומפתחים רעיון של יציאה לטיול. החשיבה על רעיונות שיגרמו לנו סיפוק זוכה לעתים קרובות לזלזול כ"חלומות בהקיץ" חסרי ערך. אולם חלומות בהקיץ יכולים לסייע לנו לגלות מה אנו רוצים ולכן אפשר שיהיה להם תפקיד חשוב בשיפור קבלת ההחלטות שלנו. באמצעות חקירת

מחשבות נעימות ובלתי נעימות נוכל לפתח קונצפציה ביחס ליעדים שאנו רוצים להשיג. כדבריו של אדוארד קורניש:

חלום בהקיץ יכול להפוך לעוגן שנוכל להטיל לתוך עתידנו ולמשוך באמצעותו את מחשבותינו קדימה. בדרך זו, רצונות ההווה שלנו מעניקים לחשיבתנו אופי שלא היה לה לו היינו עוסקים רק בזיכרונות העבר (Cornish 1984, 104).

כך, חקר הדימויים האישיים שיש לנו לגבי העתיד יכול לייפות את כוח מחשבותינו ולסייע לנו לפתח מושגים ויעדים ברורים יותר. מושגים אלו יכולים להיות הסיבות שיניעו אותנו לקראת הגשמת עתיד נעים יותר.

## סיבות ההווה טמונות בעתיד

יתר על כן, אנו רגילים לחשוב שהסיבות להווה טמונות בעבר, אך במובן אמיתי מאוד, אפשר שהסיבות להווה טמונות בעתיד. כלומר, לדימוי העתיד שאנשים נושאים ברוחם, יכולה להיות השפעה דרמטית על מה שיעשו בהווה. מחקר של הסוציולוג Stinchcombe (אצל קורניש 1984, עמ' 214) מצביע על כך שהדימוי שיש לתלמידי תיכון על עתידם ממלא תפקיד מרכזי בהכרעת השאלה אם הם ימרדו במערכת באמצעות נשירה או בשל כשל בלימודים. אנשים צעירים המצפים להפוך לפועלים פשוטים לא מבחינים בקשר ברור בין מה שהם עושים בבית הספר לבין המעמד המקצועי העתידי שלהם. לכן, מאבדים הביצועים שלהם בהווה את משמעותם.

יתרה מזאת, חוקרים שבחנו את הגורמים המשפיעים על ילדים (שם), מצאו שדימוי ההורים ביחס לעתיד הילד היה בין משתני הניבוי הטובים ביותר להתפתחות קוגניטיבית בגיל הגן בקרב אוכלוסייה מקופחת.

## עידוד דימויים עתידיים

עם זאת, מחנכים לא יכולים לגרום לחברה להעניק לכל תלמיד רעיון ברור על העתיד העשוי למשוך אותו. אולם, יש ביכולתם לעודד אנשים צעירים לפתח דימויים משמעותיים לגבי עתידם באופן שיאפשר להם לפתח תפקידים קונסטרוקטיביים ועמדות בונות כלפי עתידם.

רעיון זה מצביע על העבר כתחום הזיכרונות והאירועים שביחס להם כבר אין לנו כל שליטה. ההווה הוא הזמן בו אנו חווים, חושבים ופועלים, בעוד העתיד נמצא בתחום חוסר הוודאות והאפשרויות הפתוחות, תחום היעדים והחלומות. בהחלט אפשר, טוענת קורתי-שי (Kurth-Schai, 1984) שרק לבני אדם יש את היכולת הייחודית להפריד את העתיד מן ההווה והעבר, את המצוי מן הרצוי, את הידוע מהבלתי ידוע. הודות ליכולת ייחודית זו, עומדת האנושות לנוכח אתגר עצום: לדמות את האידיאל ולאחר מכן לפעול כדי להפוך את ההווה הבלתי מושלם לעתיד מושלם.

## הכוח המניע

על פי העתידן ההולנדי, פרד ל. פולק (Fred L. Polak), אנו מגיבים כבני אדם לאתגר זה על ידי כך שאנו יוצרים דימויים של העתיד שלנו. באמצעות יצירת דימויים עתידיים, אנו מתווים מחדש את הגבולות של

הבלתי ידוע, ובכך מרוממים את המין האנושי כולו לרמות חדשות של בוננות ומטריות. אנו נעים מהמוחשי אל המופשט, ובכך משחררים את עצמנו מכבלי הזמן והמרחב. אנו אף מפתחים את התודעה שלנו לערכים אידיאליים, ובכך עושים צעד ראשון קדימה לקראת יצירה מודעת של תרבות. החקירה ועיצוב הבלתי ידוע הם המורשת שלנו והמשימה העומדת בפנינו. דימויי העתיד שלנו מספקים את הכוח המניע (Polak, 1972).

המונח "דימוי של העתיד" (Future Imagery) מייצג את אחד המושגים היסודיים ביותר ורבי העצמה שהועלה אי פעם במסגרת חקר העתיד. בשני העשורים האחרונים, השקיעו חוקרים מאמצים כדי להגדיר מונח זה. להלן בקצרה את הידוע לנו על הגדרת הרעיון של דימויים עתידיים ואת הידוע לנו בדבר הטענה שקיימים קשרים משמעותיים בין הדימויים של אנשים על עתידם ותהליכי השינויים האישיים והחברתיים העוברים עליהם.

## הגדרת דימויים עתידיים

"דימויים של העתיד" (Future Imagery) הוא מושג רחב מאוד המייצג את התפיסות, המושגים, המחשבות, הרעיונות, הרגשות והאינטואיציות שיש לאנשים ביחס לעתיד. הגדרה מפורטת מובאת אצל רות'אן קורת'-שי (Kurth-Schai, 1984). היא מזהה את דימויי העתיד כארבעה סוגים של יצירות: דינמיים, מאורגנים, מורכבים וייעודיים.

1. דימויי העתיד כיצירות **מורכבות**. דימויים אלו יכולים להיות של יחידים או של קיבוצים. הם יכולים להכיל מרכיבים שכליים ורגשיים. הם יכולים להיות מובנים ומתוקשרים באמצעות שפה, תמונות ורגשות. אנשים מפיקים אותם מתוך חוויות העבר, נסיבות ההווה וציפיות העתיד.
2. דימויים של העתיד כיצירות **מאורגנות**. דימויים אלו מתוארים בספרות כציפיות מגובשות שפותחו לכדי תחזיות שיטתיות. במקום להתקיים כסדרה של רשמים נפרדים ונבדלים, אוספים של דימויים לגבי העתיד מאורגנים לעתים קרובות באמצעות רשתות של יחסי גומלין לכדי שלמות מלוכדת למדי. אם כי יחידים או קבוצות חברתיות יכולים להיות בו-זמנית בעלי דימויים רבים ומגוונים ביחס לעתיד, בכל זאת ביכולתם לגשת לעתיד מתוך השקפות מערכתיות רחבות.
3. דימויים של העתיד כ **יצירות דינמיות**. דימויים אלו מגיבים לניסיון חדש ולנסיבות משתנות. עם הזמן, משתנים הדימויים שהוחזקו בעבר או מושלכים, ודימויים חדשים מיוצרים ומשולבים.
4. דימויים של העתיד כיצירות **ייעודיות**. תאורטיקנים (General Systems Theorists) מגדירים התנהגות מכוונת כהתנהגות המפגינה בחירה כדי להשיג יעדים. כדי להפגין ייעודיות, חייבת מערכת להפגין הן את היכולת לחולל יעדים והן את היכולת לבחור בצורה אחראית בין מסלולי פעולה חלופיים המכוונים לעבר השגת יעדים. ההפקה של יעדים והתהליך של בחירה אחראית, קשורים בתורם לתהליך של שיפוט ערכי. כל התהליכים הללו כאחד פועלים בעת יצירת דימויים עתידיים.

## דימויים של העתיד ותמורה חברתית

פרד ל. פולק הבהיר את תפקידם של דימויי העתיד בתהליך של תמורה חברתית. בשנת 1955 הוא פרסם את ספרו "דימויי העתיד" המהווה יצירה פילוסופית המבוססת על נתונים היסטוריים ותצפיות חברתיות-תרבותיות.

פולק הגדיר דימויים של העתיד כ"אותן ציפיות מגובשות המתארות עולם שונה מאוד בזמן אחר, והמעוצבות באופן עתיר דמיון בדרך שניתן ליישם לטובת האנושות" (Polak 1973).

לאחר מכן ניסה פולק להתוות את השפעת הדימויים הללו על תרבות המערב. כוונתו הייתה לענות על השאלות הבאות:

1. האם קיימת השפעת גומלין בין דימויי העתיד וההווה לבין המציאות העתידית?
2. האם יש קשר בין עלייתם ושקיעתם של דימויים עתידיים לבין תמורות חברתיות-תרבותיות, ואם כן,
3. מה הן תכונות דימויי העתיד המעניקות להם את הכוח לשנות את מסלול ענייניהם של בני אדם?

## הכוחות המניעים את ההיסטוריה

על סמך המחקר שלו, הגיע פולק למסקנה ש:

הכוחות העיקריים בהיסטוריה אינם מונעים על ידי מערכת ייצור, אף לא על ידי עוצמה תעשייתית או צבאית, אלא על ידי הרעיונות, האידיאלים, הערכים והנורמות העומדים בבסיס כל אלה והמצליחים לרכוש את לב ההמונים. עלייתם ונפילתם של דימויי העתיד מקדימה או מלווה את עלייתן ונפילתן של תרבויות. כל זמן שהדימוי של חברה הוא חיובי ומשגשג, החברה נמצאת בשיא פריחתה. מרגע שהדימוי מתחיל לדעוך ולאבד מחיוניותו, אין תרבות זו שורדת זמן רב (Polak 1973).

פולק מתאר באופן הבא את מהלך ההיסטוריה האנושית ביחס לדימויים קולקטיביים של העתיד:

הבה נעקוב אחר השלבים העיקריים שעברה האנושות במהלך ההיסטוריה של התרבות. ראשית, חשובה מכול, היא יכולתו הדואליסטית של האדם לדמיין עולם אחר וזמן אחר השונים בצורה קיצונית מההווה. על סמך יכולת זו מופיעים מנהיגים רוחניים ושליחים בעלי חזון. הם מפתחים דימויים קונסטרוקטיביים של העתיד, בצירים תמונה של עולם אחר, העולם הבא, כעולם טוב יותר. באמצעות הבוננות האינטלקטואלית שלהם, אך יותר מכך בכוח המשיכה הרגשית והאסתטית שלהם, דימויים אלו שתוכננו בידי העילית מועברים אל ההמונים ומעוררים בהם התלהבות ואמונה בוערת. העולם כולו ניצת באש כוחות חזקים אלו המכוונים אותו לקראת עתיד אחר וטוב יותר. ההבטחות והסיכויים הנכללים בחזונות ונבואות אלו מייצגים בחירה ייעודית בין עתידים אפשריים רבים, ומגייסים את הפוטנציאל הנבחר של העתיד לכדי פעולה מעשית.

ההכרזה הנבואית בעלת ההשראה וההפצה המעוררת של דימויים חיוביים של העתיד המסוגלים להניע את ההמונים, מהווים את התהליך העיקרי שחולל את לידתם וצמיחתם של דפוסים תרבותיים. במהלך התפתחותן במציאות, נוטות תרבויות לעלות בהדרגה במעלה סולם של התקדמות רוחנית המעוצב מתוך הלא קיים באמצעות כלי הנפש והלב.

תרבויות הן הביטוי האנושי של הניסיון לגשר על הפער שבין הסביבה הטבעית הממשית לבין העולם האידיאלי והטוב יותר של הדמיון. התרבות האנושית נובעת מתוך המאמץ המתמיד של האנושות ליצור את העולם בדמות הדימויים הקודמים והמתמידים של העתיד. התרבות הולכת ומתקדמת לאיטה במעלה

משעול תלול, כשהיא מפוצלת באמצעה בידי האדם המפוצל בחזונו מרחיקי הראות לגבי העתיד, תוך שהיא משחררת את העולם מההווה המעיק והמכווץ שלו (Polak 1973). לסיכום, פולק טוען שתבויות משגשות באמצעות יצירת דימויים של העתיד המתעלים מעבר להווה בכך שהם מספקים תיאורים מפורטים של עולמות עתידיים אידיאליים. דימויים כאלה, למרות הנהגתם בידי מיעוט יצירתי, מאומצים בסופו של דבר בידי ההמונים, ומספקים לאחר מכן את ההדרכה וההנעה לחידוש תרבותי.

## אוריינטציה לעבר העתיד

בהסתמך על ההנחה שדימויים של העתיד משפיעים באופן משמעותי על תהליך השינוי החברתי-תרבותי, הדגישו מספר עתידנים את החשיבות של חקר ההשפעה של מאפיינים חברתיים-תרבותיים שונים על התפתחות הדימוי העתידי הקולקטיבי. על פי ג'ון מקהייל (1978), חברות אנושיות שונות אלו מאלו מאוד בכל הקשור לאוריינטציה שלהם ביחס לזמן. הוא כותב:

"תרבויות וחברות יכולות להיות בעלות אוריינטציה כלפי העבר, ההווה או העתיד. אוריינטציה מרכזית זו היא בעלת השפעה ערכית חזקה בכל הקשור למגמת הפעולה האישית והקיבוצית כאחד. הפרספקטיבה הרווחת בחברה ביחס לזמן, תקבע במידה ניכרת את אופן השקעת הזמן. ניתן להקצות זמן, מרחב, אנרגיה ומשאבים אחרים, תוך שינוי בהדגשים, לטובת מסורות העבר, צורכי ההווה או סיכויי העתיד" (McHale, 1978, 2).

גם תומס סורק שותף למסקנתו של מקהייל. על סמך סקר הספרות שערך, מסכם סורק (Sork 1980) שלמרות היותם מוגבלים במספרם, מחקרים בחתך תרבותי חושפים הבדלים משמעותיים בהשקפות הזמן של תרבויות שונות. הוא מצטט כמה מחקרים המצביעים על כך שבני התרבויות האינדיאנית, יפנית, אמריקנית-ילידית, אמריקנית-מקסיקנית, נוואחו, ואמריקנית-כושית, נוטים להיות בעלי אוריינטציה הממוקדת בעיקר בהווה, וזאת בניגוד לבני תרבות המעמד הבינוני האנגלו-אמריקני שהשקפת הזמן שלהם נשלטת בעיקר על ידי העתיד. אכן, ההנחה שדימויים של העתיד יכולים לשמש כדי להנחות ולהניע את עיצובם ויצירתם של עתידים אנושיים רצויים, הפכה לרעיון מרכזי בחקר העתידים המודרני.

להלן מספר מחשבות של עתידנים כלליים ביחס לדימוי עתיד ותמורות אישיות.

## דימויים של העתיד ותמורה אישית

בספרו, *אמנות ההשערה*, טוען ברטרנד דה ג'ובנל (deJouvenel) שעל מנת לפעול מתוך שיקול דעת וייעודיות, חייב בן אנוש לראות את עצמו/עצמה כ"סיבה" של העתיד. חשוב ליחידים להניח שביכולתם לעצב את עתידם באמצעות מחשבותיהם ופעולותיהם, שכן על סמך הנחה זו ניתן ליצור דימויים של העתיד שיספקו את "הכוח המניע" לתמורה אישית.

## דימויים עתידיים הם תחום החירות שלנו

כבני אדם, לעולם לא נוכל לדעת בוודאות מדויקת מה צופן בחובו עתידנו. עם זאת נוכל לדעת בוודאות מה הכוונות שלנו ומה הן התכניות שלנו לעתיד. נוכל אף לדעת בצורה ודאית את שיעור היכולת שלנו לפעול כדי להפוך את התכניות המיועדות שלנו למציאות. אם נפעל על סמך הדימויים האישיים שלנו של העתיד, כדי לשנות את העתיד בדרכים הרצויות לנו, נרכוש ביטחון ביכולת שלנו להפעיל שליטה. באופן זה, העתיד הופך לתחום של חירות ושל עוצמה:

זהו תחום של חירות מפני שאני חופשי להמשיג בדבר מה שאינו קיים עתה יהיה קיים בעתיד; זהו תחום של עוצמה מפני שיש לי כוח מסוים לתת תוקף להמשגה שלי. אכן, העתיד הוא תחום העוצמה שלנו, שכן נוכל לפעול רק בעתיד (deJouvenel, 1967, 5).

מחשבותיו של דה-גיובנל ביחס להשפעה של דימויי עתיד על התנהגות אנושית, פותחו עוד בידי בנימין זינגר (Singer, 1974). על סמך מחקריו הציע זינגר שהתפתחותו החינוכית והחברתית של היחיד נקבעת במידה רבה על ידי אופי המושג העצמי שהוא משליך אל העתיד. הוא טוען שבנוסף להיותם מקור עיקרי להנעה הישגית, דימויים אישיים של העתיד, מספקים משמעות וכיוון להתנהגות בהווה, באופן המוביל להצלחה בעתיד.

## עצמיות צפויה

אנו מפתחים דימויי עצמי בכך שאנו מקבלים על עצמנו במפורש את תפקידיהם של אחרים. דימויי עצמי זה נוטה לפעול כמשוב על התנהגות ההווה שלנו והוא חשוב יותר מאשר הגירויים החולפים המקיפים אותנו והגורמים להתנהגות בטווח הקצר. כך, לא רק שה"אני" מושרש, כפי שטוענת התיאוריה הפסיכואנליטית, בעבר, אלא הוא גם מורכב ממה שאריק אריקסון כינה "העצמי הצפוי". השקפת זמן בעלת אוריינטציה לעתיד (דימוי-תפקיד-ממוקד-עתיד) הפועלת בצורה דומה ל"נבואה המגשימה את עצמה", אליבא דרוברט מרטון, מעצם נוכחותה, היא מסייעת להבטיח את התנאים הנדרשים להשגתה (Singer, 1974).

זינגר ממשיך להסביר שהתפתחות השקפת הזמן העתידנית חיונית לתכנונם ולהשגתם של יעדים לטווח ארוך. יחידים המדמיינים את עצמם באופן פעיל במגוון של תפקידים עתידיים חיוביים מוגדרים בבירור, נוטים לחולל מטרות ארוכות-טווח ולפעול מתוך התלהבות וביטחון עצמי לקראת השגתן של מטרות אלו. בניגוד לכך, אנשים שדימויי התפקיד-ממוקד-העתיד שלהם הם דימויים שליליים, מעורפלים או מוגבלים בתחומים קבועים, נוטים להקדיש את מרצם למימושם של יעדים קצרי טווח. בגלל שהעתיד אינו ודאי ואינו מגיב לניסיונותיהם להפעיל עליו שליטה, הם ממקדים את תשומת הלב שלהם בדרישות ההווה. בלשונו של זינגר: כאשר העתיד ממוקפק, ההווה מתרחב (Singer, 1974).

## מקור כל הלמידה

החשיבות וההשפעה של דימויים עתידיים על תהליכים של צמיחה והתפתחות אישית הודגשו גם בידי אלווין טופלר שכתב:

הדימוי הפרטי שיש לכל אחד על העתיד, מעצב את קבלת ההחלטות שלו בדרכים מכריעות. כולנו מקרינים דימוי משתנה-תדירות של העתיד על גבי מסך תודעתנו. אדריכלות בלתי נראית זו של הנחות יסוד, מעצבת את האישיות שלנו ומעניקה עקביות להתנהגות שלנו. הנחות אלו מאפשרות למעשה ליחיד לשרוד בסביבה מגוונת ומשתנה במהירות (Toffler, 1974).

טופלר טוען שהיכולת ליצור דימויים עתידיים היא המקור לכל הלמידה. הוא מסביר שלולא יכולנו להשוות דימויים אלו עם המציאות המתפתחת ולתקנם, לא היינו יכולים (אלא במובן צר ביותר) ללמוד משהו כלל (Toffler, 1974, 12). טופלר אף מציע שחשוב שיחידים ילמדו ליצור דימויים מורכבים, מסודרים, מדויקים ואסתטיים של העתיד, שכן על סמך דימויים כאלה ניתן לפתח כישורים מעשיים שבאמצעותם אדם יכול ליצור שינויים, לחזותם ולהסתגל אליהם.

## הרחבת האופקים

בנוסף להדרכה ולהנעה לפעילות אנושית, תיארו העתידנים השפעה משמעותית שלישית של דימויי העתיד על ההתפתחות האישית. התהליך של יצירת דימויי עתיד מרחיב את האופקים התפיסתיים, משפר את הגמישות האינטלקטואלית ומחולל אופציות התנהגותיות חדשות. יחידים בעלי אוסף גדול של דימויים מגוונים ביותר ביחס לעתיד הם בעלי הסיכוי הרב ביותר להתמודד בצורה טובה ולהצליח בחברה המודרנית. פלנטה (1977) מסביר:

ככל שגובר קצב התמורות, חזון העתיד שלנו הופך להיבט חשוב יותר של תפיסת העולם שלנו. היציבות והמוחלטות של העולם הניוטוני של אתמול כבר הוחלפו בידי הקבועים החדשים של ימינו— שינוי מתמיד ויחסיות כוללת. פירוש הדבר שבעולם החמקמק והמורכב של היום, אורך והיקף החזון העתידי שלנו או השקפת העולם שלנו, חייבים לגדול כדי לעמוד במה שנראה כהתכלות מהירה של הזמן. מטרת הדימויים העתידיים היא להרחיב את אופקיהם של אנשים או לשחרר אותם מההשקפה המגבילה אותם. תודעה מוגברת של אפשרויות העתיד מספקת מספר רב יותר של אופציות בהווה, מהן יכול האדם לבחור. (Plante 1977).

## הסיבה להלם העתיד ולהלם התרבות

דעותיו של פלנטה מוצאות הד אצל מגורה מרוימה. לנוכח הקצב המאיץ והולך של תמורות תרבותיות, מזהיר מרוימה מפני התפתחותה של חד-קוטביות— הצורך הפסיכולוגי להאמין שקיימת אמת אוניברסלית אחת, לחפש להיתלות בה, לשאוב ביטחון ממנה, ולהיצמד לסמכות יחידה (Maruyama 1978 467-468). הוא טוען שיחידים המאמצים דפוסי מחשבה בלתי גמישים כאלה מועדים לחוות הלם עתידי ותרבותי ניכר. כדי למנוע זאת, טוען מרוימה, אנשים חייבים

לפתח את הגישות והמיומנויות הנדרשות כדי לקרוא תגר על הפרדיגמות הנוכחיות ולהתעלות עליהן. כדי לשרוד בעולם המשתנה במהירות, חייבים אנשים לעשות שימוש פעיל בכוח הדמיון שלהם כדי ליצור דימויים של העתיד שיתקדמו אל מעבר לפרדיגמות המושגיות המסורתיות כדי לגלות, לחקור, להמציא ולבחון במציאות דימויים חדשים.

לסיכום, עתידנים רבים טוענים שבאמצעות פיתוח דימויים של העתיד באופן שמספק להם משמעות, כיוון, גיוון, בחירה, וביטחון ביכולתם להפעיל שליטה, יכולים אנשים ללמוד להסתגל בצורה מוצלחת בתוך מגוון רחב של עתידים אפשריים, ולחיות בהווה מתוך ידיעה, ביטחון ואופטימיות גדולים יותר.

## הדימויים הרוחניים של אנשים

העדויות המוצגות במחקרה של קורת-שי (Kurth-Schai, 1984, 274) מצביעות על כך שיש משמעות מיוחדת לדימויים רוחניים של העתיד, וזאת משתי סיבות:

1. דימויים רוחניים של העתיד משפיעים בצורה מקיפה על כל ההיבטים האחרים של דימויי העתיד של היחיד.
2. דימויים רוחניים של העתיד מספקים הדרכה והנעה לקראת תמורות אישיות וחברתיות חיוביות. במהלך ביצוע המחקר שלה אספה החוקרת עדויות אמפיריות המצביעות על כך שהממד הרוחני של דימויי העתיד של הילד, או העדר ממד כזה, הוא בעל השפעה מקיפה על ההיבטים המרכזיים של השקפת עתידו. בהחלט אפשר שממצא זה נכון גם ביחס לבני-עשרה ומבוגרים. מחקרים מספר שבוצעו מאז אכן תומכים בטענה זו. מקייג (McKaig 1989) מצא קשרים בין הערכתם העצמית של מתבגרים לבין השקפת-זמן-העתיד שלהם והתנהגות הבריאות שלהם בהווה. גרין (Green 1987) מצא שקריאת סיפורי בדיון ראליסטיים העוסקים בבני עשרה, מסייעת לנערות מתבגרות הסובלות מבעיות של חברות (סוציאליזציה). פלנטה (Plante, 1977) מצא אף הוא קשרים חזקים בין השקפת-זמן-עתיד, הערכה עצמית ואחריות חברתית בקרב תלמידי תיכון. ממצאיהם החיוביים של המחקרים האלה מצביעים בצורה מובהקת על הצורך בהתייחסות רצינית יותר של מחנכים לחקר דימויי העתיד. אנשים רבים בני כל הגילים עשויים לתפוס את העתיד בהקשר אישי וחברתי כאחד בתוך ההקשר של אמונותיהם הרוחניות. יש להיזהר לא לפרש את תפיסותיהם מחוץ להקשרם. על מנת לייצג בצורה מדויקת את תפיסותיהם של אנשים ביחס לעתיד, יש לצבור ידע על הממד הרוחני של דימויי העתיד שלהם.

## תפקיד מיוחד לארגונים דתיים

קורת-שי טוענת שדימויי עתיד חייבים לכלול ממד רוחני שינחה ויניע תמורה אישית וחברתית חיובית. כדי להפוך את ההווה הבלתי מושלם לעתיד נצחי מושלם, היא ממליצה לעודד את כל מגזרי החברה האנושית להשתתף באופן פעיל בפיתוח מגוון של דימויים עתידיים חיוביים, חקירתיים ובעלי השפעה. ג'רט (Jaret, 1989) גילה את עומק ההשפעה של ערכי ההורים כפי שהם נתפסים בעיני המתבגרים, על מידת הדתיות של המתבגרים. אכן, אנשים רבים ברחבי העולם מוצאים תמיכה בפיתוח דימויי העתיד האסכטולוגיים (של אחרית הימים) והיצירתיים שלהם באמצעות השתתפותם בכנסיות, בתי כנסיות ומקדשים. פירוש הדבר שיש לארגונים דתיים תפקיד חשוב ביצירת תקווה ומתן הנחיה למען עתיד החברה האנושית.

## מקור ראשי לתקוות האנושות

קורת-שי (Kurth-Schai, 1984, 276) אף מעלה את האפשרות שלילדים יש פוטנציאל ייחודי לקדם את התהליכים של תמורה אישית וחברתית חיובית באמצעות יצירה של דימויים עתידיים רוחניים. בעולם המאופיין על ידי תחושות נפוצות של חוסר מטרה ואין-אונים, יכולתם הייחודית של ילדים לדמיין חברות עתיד אידאליות השונות באופן רדיקלי ומעולות לאין ערוך מאלו של ההווה, מייצגת מקור ראשי של תקווה לעתיד האנושות.

לביטוי דימויי העתיד של ילדים יש פוטנציאל להיטיב לא רק לחברה אלא גם לילדים עצמם. ילדים יכולים ללמוד להסתגל בהצלחה למגוון רחב של עתידים אפשריים, ולחיות בהווה מתוך ידיעה רבה יותר, ביטחון עצמי ואופטימיות, הודות לפיתוח דימויים של עתיד המספקים משמעות, כיוון, גיוון, בחירה וביטחון ביכולת שלהם להפעיל שליטה.

## סיכום

לסיכום, מדענים ממדעי החברה טוענים שהתנהגות אנושית מושפעת בצורה חזקה מתפיסות של ההווה וזיכרונות של העבר. תיאוריות רבות של התפתחות אנושית כורעות תחת נטל ההנחה שחוויות העבר וצורכי ההווה הם הכוחות העיקריים המנחים ומניעים את הפעילות האנושית. העתידנים מסכימים לגבי תפקידן של חוויות העבר וההווה בכל הקשור לעיצוב המניעים האנושיים, אך טוענים שהתפתחות אנושית מושפעת בצורה חזקה ביותר מתקוות ומציפיות לעתיד. במובן זה, דימויים של העתיד מסייעים לקבוע הן את איכות החיים של היחיד בהווה, והן את איכות החיים שיחווה בעתיד. כך, חשוב ללמוד את דימויי העתיד האישיים על מנת לשפר את איכות התמונות המנחות הללו.

## References

- Bart, Pauline B. (1974) *Learning for Tomorrow*. N.Y: Vintage Books.
- Bell, W. & Mau, J. A. (1971) *The Sociology of the Future*. N.Y: Russel Sage Foundation.
- Bradenburg, Judith (1971) *The Relationship of Three Dimension of Future Time Perspective to Achievement with Respect to Scholastic aptitude, Sex, and Socioeconomic Status among College Freshmen*. Ph.D. Dissertation. New York University. N.Y.
- Burk, James Thomas (1980) *A Study of the Difference in Perceptions about the future by Gifted and Non-Gifted High School Juniors and Seniors*. Ph.D. Dissertation. St. Louis University.
- Cornish, Edward (1984) *The Study of the Future*. World Future Society. Washington D.C., Maryland.

- Green, Sigrid (1987) *Adolescent Girls and their Socialization Through Reading Realistic Teenage Fiction: The Role of the School Media Center*. MBIBL. Dissertation. University of South Africa. South Africa.
- Jaret, Beth Gerstel (1989) *Factors Related to Religiosity in Jewish Adolescents*. Ph.D. Dissertation. Hofstra University. New York.
- Jouvenel, Bertrand, de. (1967) *The Art of Conjecture*. Translated by Nikita Lary. London: Weidenfeld & Nicholson.
- Kuhn, Thomas (1970) *The Structure of the Scientific Revolutions*. University of Chicago Press.
- Kurth-Schai, Ruthanne (1984) *Reflections from the Hearts and Minds of Children: A Delphi Study of Children*. Ph.D. Dissertation. University of Minnesota. USA.
- Maruyama, Magoroh (1978) *Cultures of the Future*. Paris: Mouton Publishing.
- McHale, John (1978) Time and the Future Sense. *Journal of Technological Forecasting and Social Change*. 12(1): 1-12.
- McKaig, Charlene S. (1989) *The Relationships among Adolescent Future Time Perspective, Self-Esteem and Present Health Behavior*. Ed.D. Dissertation. State University of New York at Buffalo.
- Plante, J. A. (1977) *A Study of Future Time Perspective and its Relationship to the self-Esteem and Social Responsibility of High School Students*. Ph.D. Dissertation. University of Massachusetts. Boston.
- Polak, Fred (1972) *Crossing the Frontier of the Unknown*. Edited by Elvin Toffler. New York. Random House.
- Polak, Fred (1973) *The Image of the Future*. Translated by Elise Boulding. N.Y. Elsevier Scientific Publishing Company.
- Singer, Benjamin D. (1974) *Learning for Tomorrow*. N.Y: Vintage Books.
- Sork, Thomas, J. (1980) *Education: A Time for Decisions*. World Future Society. Washington, D.C.
- Toffler, Alvin (1974) *Learning for Tomorrow*. N.Y: Vintage Books.